OSUD

kruhové vily továrníka Janečka v Týnci nad Sázavou

(semestrální práce k předmětu Dějiny architektury 3)

Petr Žížala
A – 3 – 3

ZS 2005/2006
DEA3

Úvodem

Než se začneme podrobněji zabývat osudem architektonického skvostu na břehu řeky Sázavy, bude vhodné a nutné se nejprve krátce zmínit nejen o opomíjené, leč historicky významné obci Týnec nad Sázavou, ale i o osobnosti samotného Františka Janečka. Protože poznámkový aparát by v tomto případě nebyl vhodný, bude text po příslušné části přímo doplněn blokem fotografií s popiskou.

Týnec nad Sázavou

Město s 5 220 obyvateli je významným střediskem dolního Posázaví. K městu náleží místní části Chrást nad Sázavou, Podělusy, Pecerady, Zbořený Kostelec, Krusičany, Brodce, Čakovice a osady Větrov a Hůrka. Kořeny osídlení Týnecka jsou doložené nejen archeologickými nálezy, ale zejména památníky z této doby - odkrytými základy přemyslovského paláce, zachovalou románskou rotundou z počátku 2. tisíciletí, gotickou věží a hradním dvoupodlažním objektem, dnes městským muzeem. Počátky průmyslové výroby se datují do 2. poloviny 19. století, kdy Týnec proslul výrobou kameninového zboží. Výrobky této již zaniklé továrny zaujímají dodnes významné místo ve sbírkách veřejných i soukromých, doma i v zahraničí. Prudký rozmach Týnce nastává s příchodem pražského továrníka Ing. Františka Janečka. Na pravém břehu Sázavy postavil moderní slévárnu, dnes Metaz a.s., na levém břehu v Brodcích zakoupil tovární objekt bývalé přádelny, kde spatřily světlo světa nejen automobily JAWA - MINOR, ale zejména v letech po 2. světové válce proslulé a všem motoristům známé JAWY "pérák a kývačka". Dokladem této činnosti je vynikající sbírka motocyklů JAWA v dnešním motocyklovém závodě.
Díky své poloze na řece Sázavě s řadou jezů a starých mlýnů, uprostřed lesů a díky bohaté historii byl a stále je Týnec místem vyhledávaným turisty, zejména pak vodáky. Město je rozděleno řekou na dvě části. Na levém břehu leží starší část s historickými objekty, kterým dominuje vysoká gotická věž s úchvatným pohledem do Posázaví, ale i na vrchy za Benešovem. Na břehu pravém návštěvník najde novější výstavbu, sídliště, úřady a obchody. Dominantou této strany jsou moderní objekty dvou domů s pečovatelskou službou (ing. Arch. Martin Timr)
Na základě rozvoje průmyslové výroby, růstu počtu obyvatel a celkového významu tohoto místa stal se Týnec dnem 1.1.1969 městem.

Dům u Micků

Hrad s rotundou

Týnecký kostel

JAWA - Stará továrna

Ing. František Janeček

Roku 1898 nastoupil talentovaný konstruktér František Janeček do pražských Kolbenových závodů. Již o tři roky později ho firma pověřila dohledem nad stavbou své továrny v nizozemském Maarssenu. Nejen, že se Janeček osvědčil, ale ve volných chvílích se navíc věnoval vynalézání. Roku 1902 si dal patentovat podzemní přívod proudu pro elektrické dráhy, který záhy výhodně prodal do Anglie.
Po návratu do vlasti tak měl dostatek financí, aby mohl začít podnikat samostatně. V roce 1906 opustil Kolbenovy závody a o dva roky později si v Praze zřídil vlastní strojní laboratoř, ve které mohl uskutečňovat své projekty.

Továrník Janeček při práci

JANEČEK A WANDERER
Paradoxně nejlepším obdobím byla pro firmu první světová válka, během níž se Janeček věnoval zdokonalování vojenské výzbroje a získal i několik desítek patentů. Po vyhlášení samostatnosti Československa působil krátce v Mnichově Hradišti, kde se jeho továrna specializovala na úpravu kulometů pro československou armádu.
V roce 1922 se vrátil do Prahy - na Pankráci zakoupil budovy někdejší hospody Na zelené lišce, kam postupně převedl výrobu z Mnichova Hradiště. Na sklonku dvacátých let však již o kulomety nebyl takový zájem a Janeček proto začal uvažovat o rozšíření výrobního programu.
Původně chtěl vyrábět šicí stroje, ale roku 1928 se rozhodl pro motocykly. V té době existovalo v Československu přes dvacet výrobců jednostopých vozidel, ovšem jejich produkce se omezovala pouze na několik set kusů. K většímu rozvoji chyběly peníze - a ty Janeček měl. Licenci na výrobu motocyklů zakoupil od německé firmy Wanderer, se kterou pak v roce 1929 fúzoval. Spojením počátečních písmen názvů Janeček a Wanderer vznikla nová značka Jawa. V zakoupené přádelně v Brodcích zahájil výrobu. V Týnci ještě postavil slévárnu hliníku, oceli a barevných kovů (dnes METAZ). Ing. František Janeček položil dobré základy ke kompletní strojírenské výrobě na Týnecku pro výrobu silničních motorových vozidel, osobních aut a motocyklů. Tento slibný vývoj přerušila II. světová válka. Výroba v Janečkově továrně v Týnci a Brodcích byla zaměřena na zbrojní výrobu. Ing. Fr. Janeček v roce 1941 zemřel.

Vila

František Janeček byl dobrý obchodník a skvělý manažer. Aby mohl důsledně dohlížet na nově přesunuté centrum výroby a jeho dělníky a snad také proto, aby na klidném místě mimo Prahu mohl odpočívat, nechal si v Týnci na vyhlídkové skále, přímo naproti své továrně na zpracování barevných kovů, postavit architektonické dílo, jemuž budeme věnovat následující řádky a zejména fotografie. Zakázku novopečený stavitel zadal slavnému architektovi Otto Kohnovi. Vila stojí na vyvýšené části pozemku o obrovské rozloze 2,5 hektaru. Architektovi se podařilo nevídané. Na kruhové základně navrhl elegantní a funkční třípatrový dům s lahodnými detaily. Mezi největší unikáty patřilo například kroucené schodiště se zábradlím z jednoho kusu dřeva, desetimetrový bazén na střeše objektu nebo centrální ovládání osvětlení domu. Otto Kohn na domu s Janečkem spolupracoval. Vila byla stavěna od roku 1926 a dokončena v roce 1929. Na žádost samotného továrníka bylo později přistavěno další patro s věžovou střechou s lucernou a bazén na střeše. Janeček prý chtěl ze vzniknuvší kanceláře nad řekou přímo kontrolovat dalekohledem dělníky ve své továrně. Pro jasnější představu o původních detailech a a následujících 40ti letech komunizmu dobře poslouží následující fotografie, jež byly pořízeny v roce 1995. Vila byla tehdy v otřesném stavu. Po druhé světové válce byl dům samozřejmě znárodněn a následujících 40 let podstupoval opravdu krutá muka. Nejprve sloužil v padesátých letech jako odborářská škola a poté jako administrativní budova národního podniku METAZ. Do svébytných stropů byly se vší brutalitou zasazeny sériové zářivky, skleněné vypínače (obdobné známe například z Müllerovy vily v Praze) byly nahrazeny plastovými a na zatékavá místa ve střeše byly lity odbyté asfaltové záplaty. Během devadesátých let zdejší interiéry i exteriéry využívali především filmaři. Na pozemku se natáčel mimo jiné Nikolaevův film Báječná léta pod psa a film Tiché zlo Vánoc. Tyto aktivity domu zajistily alespoň minimální konzervaci. Můžeme jednoduše hovořit o velkém štěstí, že vila vůbec stojí. Nyní k fotografiím. Všechny byly pořízeny na privátní návštěvě rodiny autora v roce 1995.

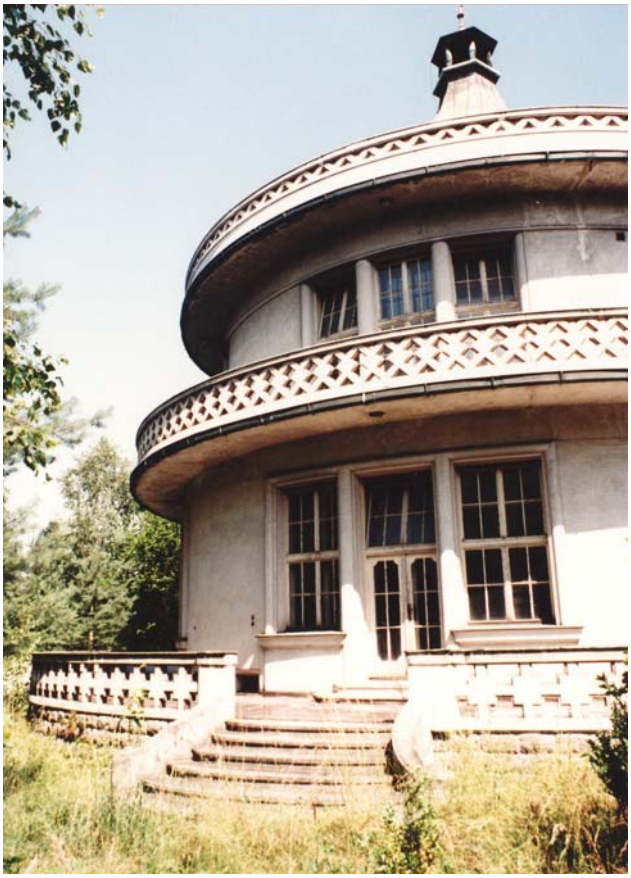

Detailnější pohled na vilu ze zahrady

Horní terasa - schody do střešního bazénu

Interiér - unikátní schodiště

Interiér - jedna z půdorysně atypických místností

Interiér - detail zábradlí

Pohled na vilu od řeky Sázavy

Vstup do Janečkovy pracovny - pozorovatelny

Zprzněný původní strop

Interiér

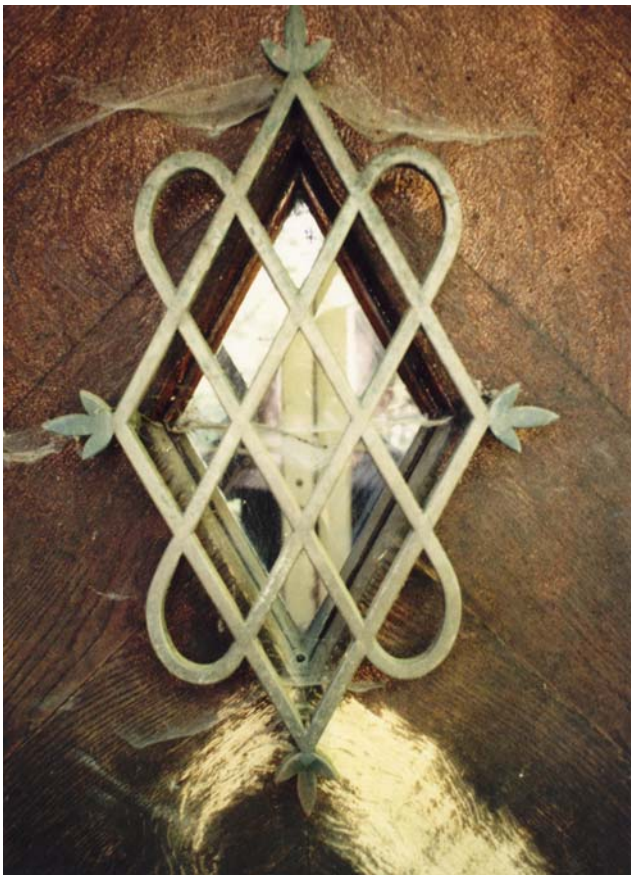

Detail dveřního okénka

Pohled ze střechy pracovny na část bazénu a elegantní schůdky

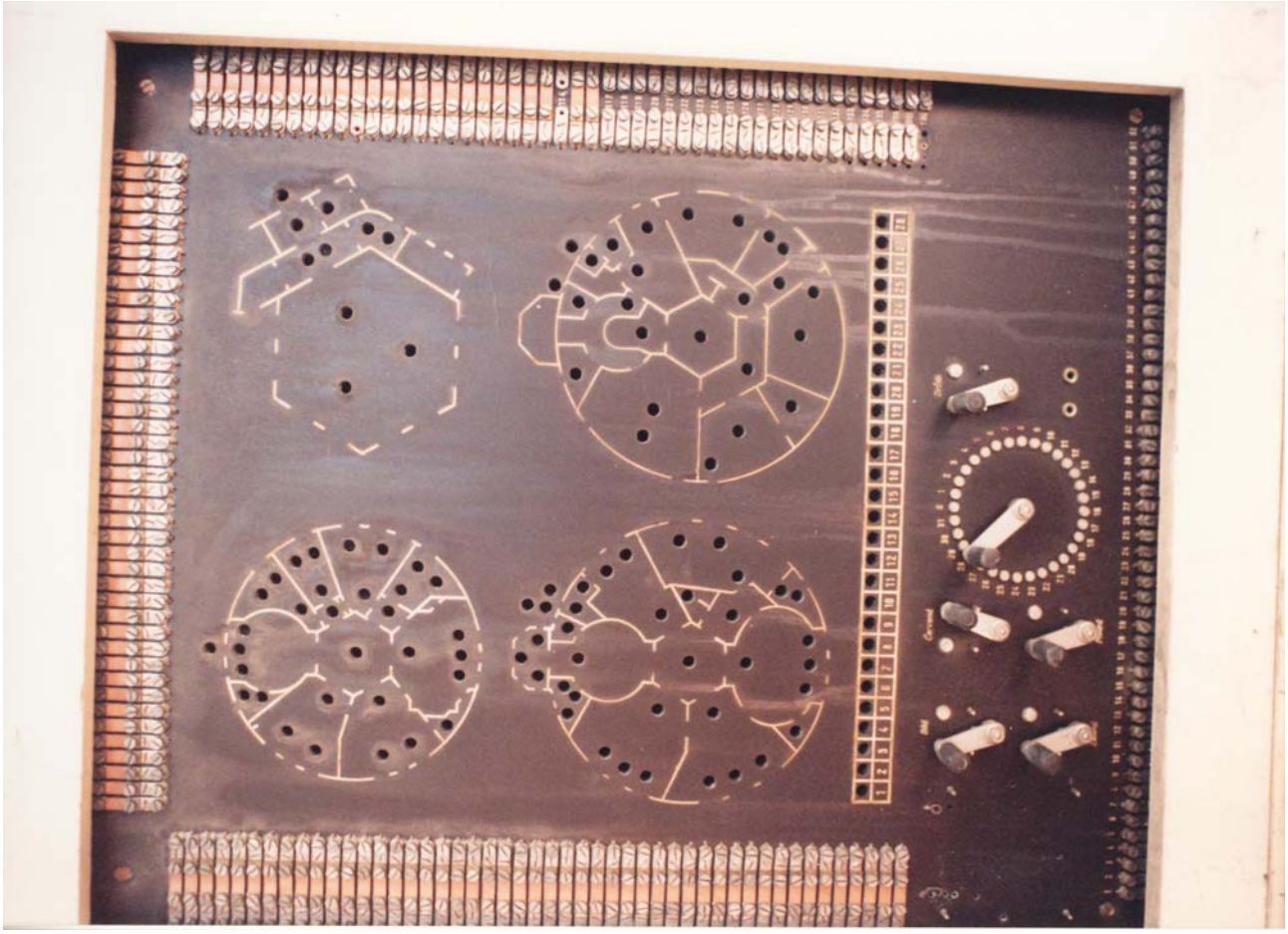

Unikátní velín - centrální ovládání osvětlení domu

Vila ze zahrady

Věž

Schodiště

Interiér - pracovna. Výtečný, ale zničený strop a zbytky nábytku

Původní dispozice

Na následujících obrázcích - dobových výkresech vily - je dobře patrné dispoziční řešení objektu:

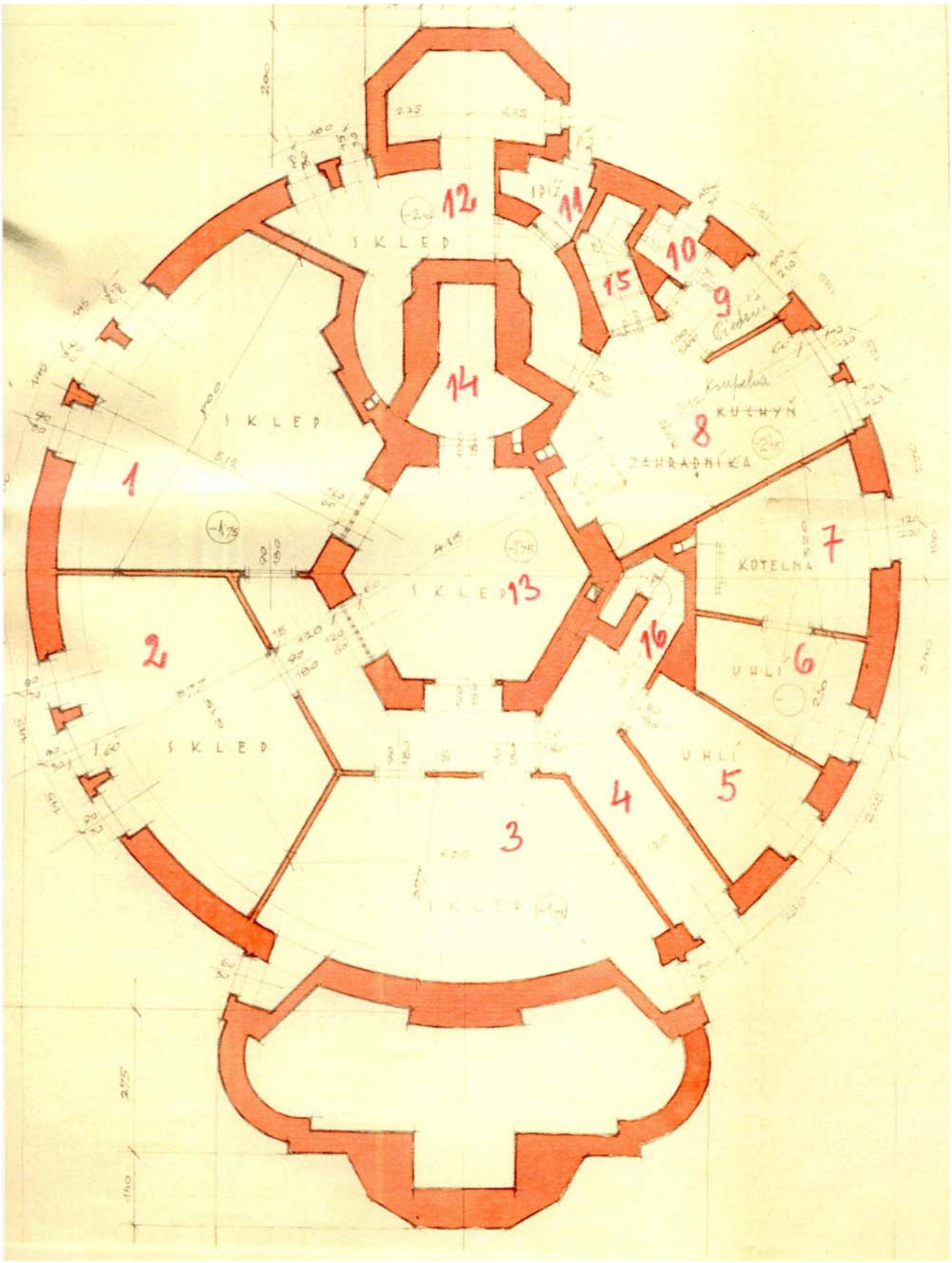

Podzemní podlaží (sklep, TZB a byt zahradníka(!))

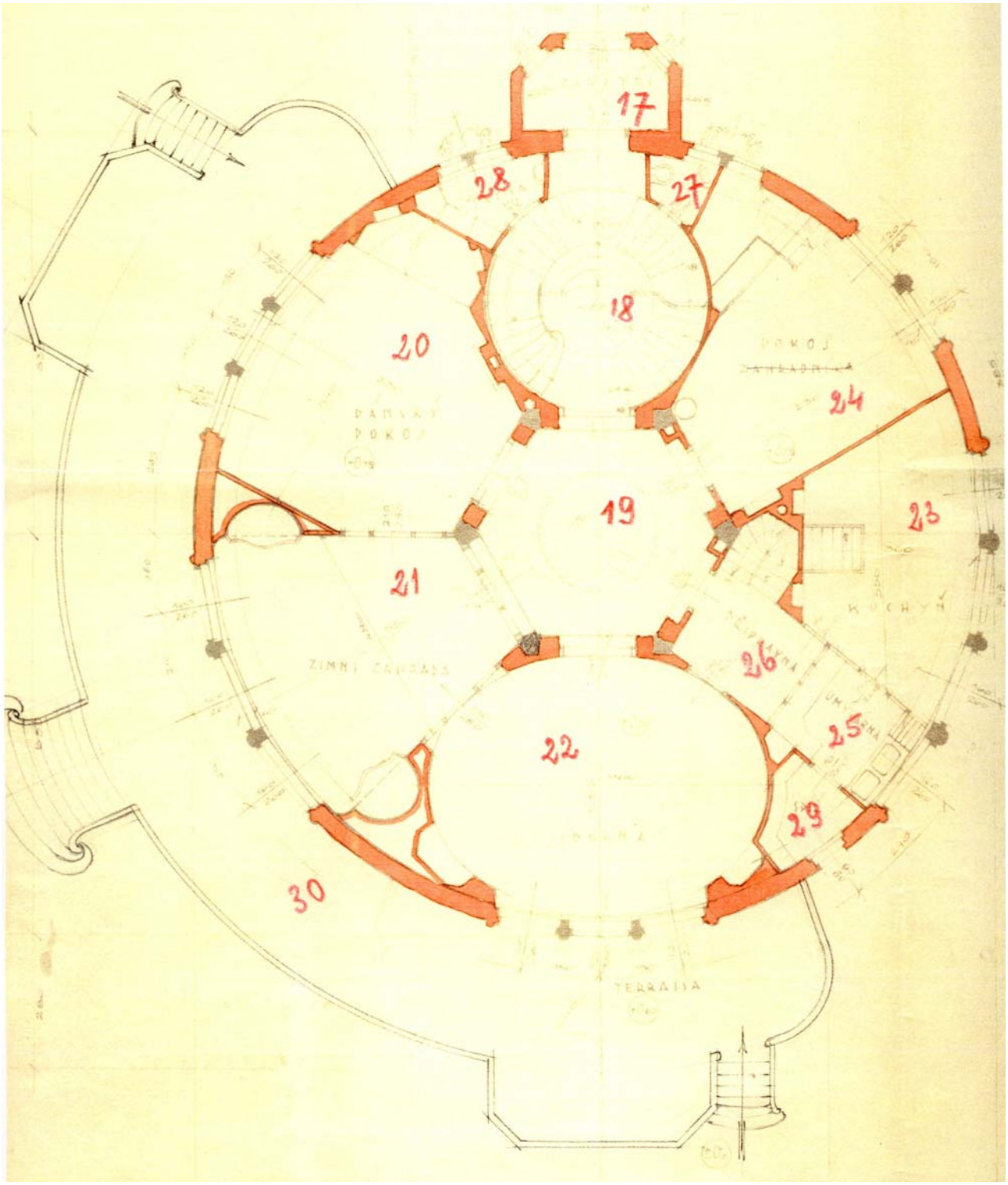

Přízemí

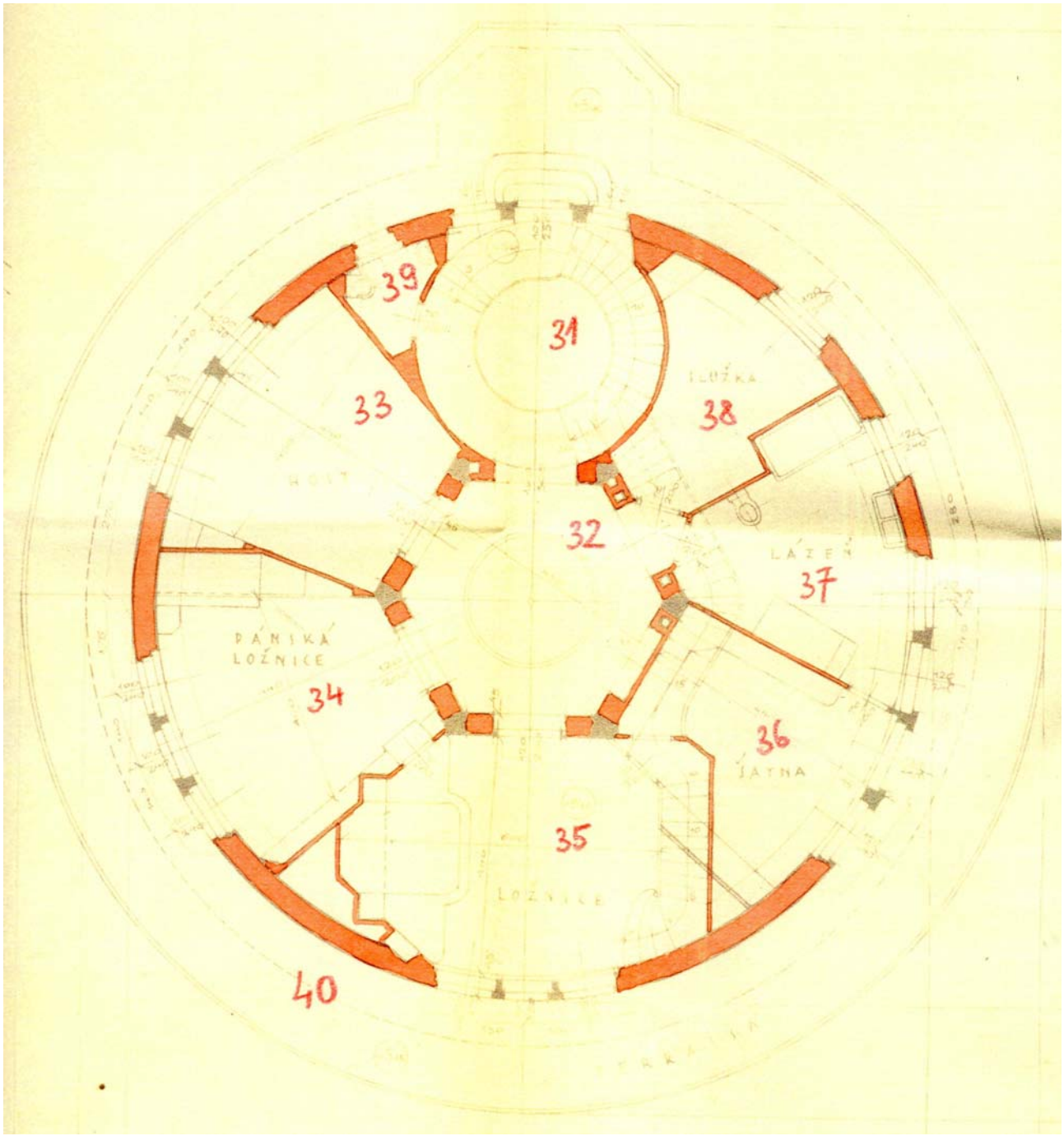

První patro

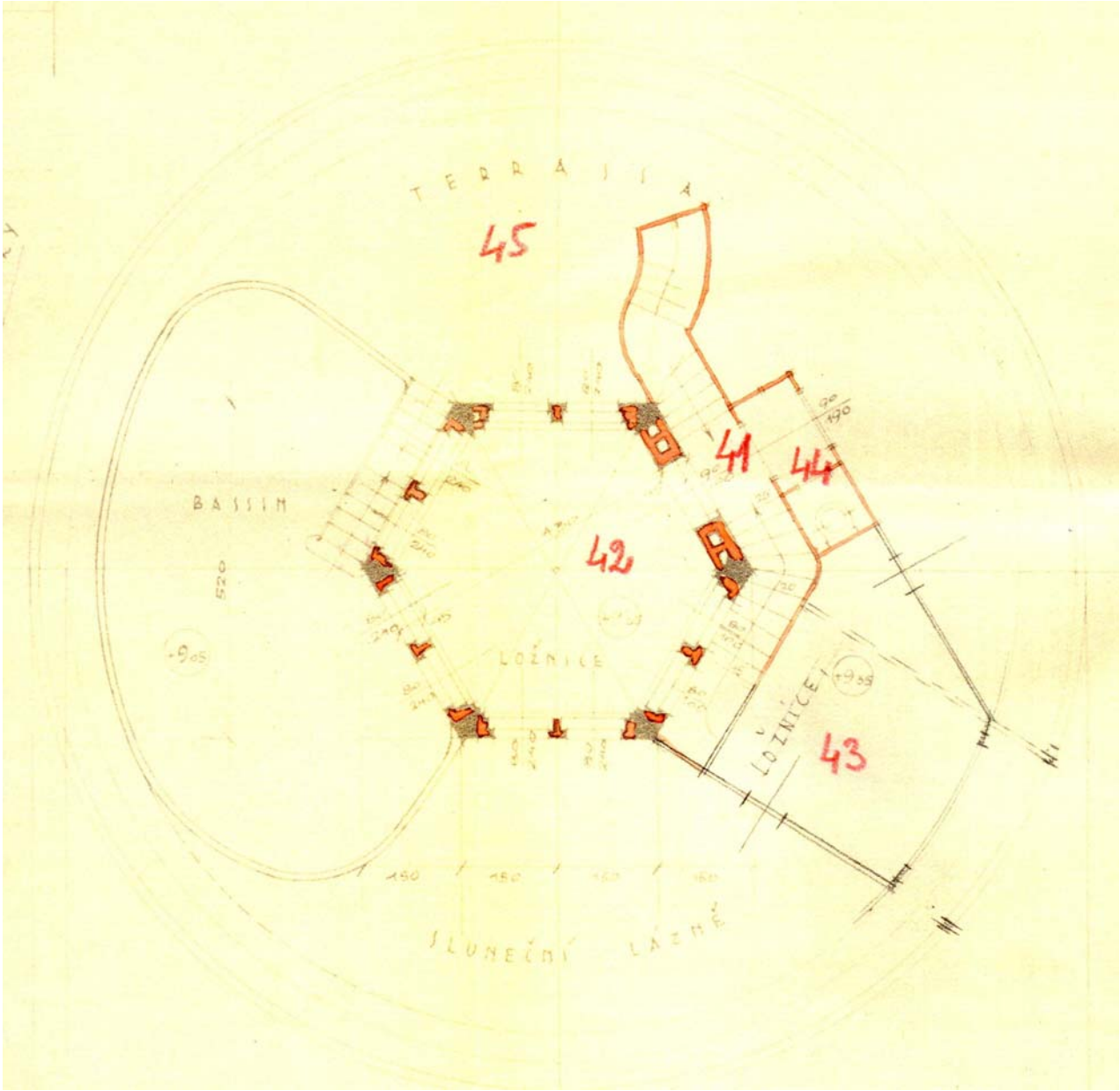
TERRASA
45
41
44
42
BASSIN
LOŽNICE
LOŽNICE
43
SLUNEČNÍ LÁZNĚ

Terasa

Znovuzrození

Novou kapitolu do historie vily napsala až Sametová revoluce v roce 1989 a následné restituce. Nemovitost byla vrácena potomkům původního majitele - rodině továrníka Janečka. Ti ji však prodali do rukou nynějšího vlastníka, známého fotografa. Ten se rozhodl s vilou naložit minimálně velmi nekonvenčním způsobem. Zahájil dva roky trvající rekonstrukci, která zcela změnila interiér a zasáhla také do vnějšího vzezření stavby. Na revitalizaci stavby se opět podíleli dva lidé: známý architekt Jan Šesták a sám fotograf-majitel. První záměr architekta Šestáka bylo vytvořit zde minimalistický interiér, který by plně respektoval tehdejší funkcionalistickou epochu. Zde se názory architekta a fotografa střetly. Fotograf konvenční řešení odmítl. Jeho citát: "Víte, možná se mýlím, ale zdá se mi, že tu vyrostla celá generace architektů, pro které je vila Tugendhat vrchol skvělého designu a nic dalšího pro ně neexistuje. Nic proti funkcionalizmu, ale ne každý miluje vše do pravých úhlů. A proč se stále obracet do minulosti? Doufám, že se konečně skončí s těmi zájezdy do Brna, které ničí bujnou fantazii mladých architektů!", zřejmě hovoří za vše. V zájmu zachování památky bylo tedy třeba se podřídit investorské svévoli. Ve vile nakonec vzniklo zdařilé, supermoderní, až bizarní fotografické studio. Netradiční půdorys vylučoval použití tradiční čtvercové dlažby. V konferenční místnosti byly tedy použity nákladné bambusové parkety. Ostatní plochy pokrývá epoxidová stěrka. Místy ji oživují kruhy umělé trávy. V přízemí vily byl vytvořen velký konferenční prostor pro prezentace a společenské události. Interiér je částečně vybaven nábytkem od studia Ligne Roset. Při zařizování jedné z nejzajímavějších místností - kuchyně - se inspirací fotografovi stalo vejce. Kuchyně je dílem uměleckého truhláře Stanislava Schuha. Ten pracoval i na mnoha dalších doplňcích v domě. Jedinečnou atmosféru kuchyně ještě podtrhují stylové barové stoličky od španělské firmy Amat. Zábradlí točitého schodiště je stylizováno do řetězce molekul,je dílem samotného fotografa a realizoval jej Schuh. Do stropu jsou ve vile instalována skla, která je možno díky RGB zářivkám nasvětlit libovolnou barvou. Celý systém je řízen počítačem (včetně rolet v oknech) a je zřetelnou reminiscencí na původní Khonův osvětlovací model, jenž je vidět na fotografiích původního stavu - totiž polomechanický řídicí pult. Osvětlení domu je dílem firmy Setec a elektroinstalaci dodala místní firma Urbex. Celou rekonstrukci pak provedla firma J.J. Stav z nedaleké Jesenice, která se na rekonstrukce tohoto typu specializuje. Nyní uveďme několik fotografií současného stavu, za jejichž poskytnutí děkuji redakci časopisu Dolce Vita (Martině Marešové) a jejich autorovi Romanu Dietrichovi.

Bývalá pracovna, nyní stylový fotoateliér vhodný i pro focení za denního světla

Vila - současný stav (foto © Roman Dietrich)

Interiér - společenský pokoj (foto © Roman Dietrich)

Atypické hlavní schodiště - zábradlí ve tvaru molekulového řetězce (foto © Roman Dietrich)

Průhled z haly do koupelny s průhlednou svítící vanou

Futuristická kuchyně s vybavením inspirovaným tvarem vejce (2x foto © Roman Dietrich)

Závěrem

Za zlatých časů první republiky se v české kotlině a nejen v ní zrodilo ve sféře architektury mnoho mimořádného. Mohli bychom jmenovat tucty unikátních a přelomových staveb moderní architektury, počínajíce dominantními díly - brněnskou vilou Tugendhat a pražskou Muellerovou vilou. Tedy staveb velebených, zobrazovaných a vzývaných. Takových, jichž jsou plné knihy, časopisy, skripta i vědecké publikace.

O to více jako zjevení působí zapomenuté perly regionální architektury. Krásné a majestátní stavby, často zarostlé divokou zelení nebo v horším případě zprzněné ničivou rukou socialistické epochy. Budovy ležící mimo obzor památkových ústavů, teoretiků architektury i kulturních znalců. Mezi takové stavby patří i klenot na skále v Týnci. Kruhová stavba navržená jako na protest proti tehdejším pravoúhlým trendům moderní tvorby. Stavba stavěná láskou architekta i stavitele, jejich vzájemným porozuměním. Dům, který se nikam nedere.

I jako takový nebyl ušetřen brutálních zásahů. Do jisté míry „brutální“ byl jistě i aktuální zásah nového majitele objektu. Ano, ale.. Lze jen spekulovat, k jakému stavu by vila dospěla, nebyla-li by opravena a zachována, byť ve značně kontroverzním stylu. Nutno také podotknout, že nebyla památkově chráněna a mohly se přihodit věci ještě mnohem, mnohem dramatičtější, neřkuli vulgární až barbarské. Nové interiéry i exteriéry jsou řešeny rázně, leč citlivě. Zvenčí vila doznala jen relativně malých změn. Původní interiér byl sice naprosto zmařen, ale nová alternativa je designově velice vyspělá a exkluzivní. Považuji tento kompromis v řešení za názorové výrazný a vzhledem k bezpodmínečné nutnosti zachování objektu také za kladný.

Prameny

archiv obecního úřadu Týnec nad Sázavou
webové stránky města Týnec nad Sázavou
rodinný archiv fotografií autora
archiv časopisu Dolce vita

Zvláštní poděkování

Ladislavu Žížalovi